

ЗДРАВЕ И ПСИХИЧНО БЛАГОПОЛУЧИЕ НА БЪЛГАРСКИТЕ ЮНОШИ

**Богдана Александрова*, Евелина Богданова,
Лидия Василева, Ирина Тодорова**

В доклада се разглежда здравословното състояние и психичното благополучие на българските ученици в ранна юношеска възраст – от 11 г. до 15 г., въз основа на проведеното за първи път в България международно изследване „Поведение и здраве при деца в училищна възраст“. Анализирани са влиянието на психологични, социални и икономически фактори с помощта на логистични регресионни модели. Резултатите установяват значимо независимо влияние на социално-икономическото положение на семейството и социалната подкрепа върху здравето и субективното благополучие на учениците. Българските юноши имат повече здравословни и психологични оплаквания и са значимо по-неудовлетворени от своя живот в сравнение с връстниците си от другите централно- и източно-европейски страни.

Значителните социални промени, които се осъществиха в България, както и в много от страните в Централна и Източна Европа, доведоха до добре изявиени различия в икономическото състояние на населението. Според изследователите именно относителното социално-икономическо неравностойно положение представлява основен риск по отношение на здравето в обществото, който има далеч по-голямо значение от останалите фактори (Wilkinson 1996). Юношеската възраст е особено уязвима към рискови и неблагоприятни въздействия, тъй като е преходна и натоварена с големи изисквания; това е ключов период за възникването на неравенства по отношение на здравето, които се запазват в зряла възраст. И тъй като в юношеска възраст здравословните проблеми са пре-

* Н.с. I ст. д-р Богдана Александрова – Институт по психология при БАН.
Адрес за контакти: bogy_alexandrova@yahoo.com

димно психосоматични и психосоциални, може да се предположи, че те в голяма степен са повлияни от социалните взаимоотношения.

Ще се спрем върху някои важни страни от живота на учениците в ранна юношеска възраст — от 11 г. до 15 г., въз основа на проведеното за първи път в България международно изследване „*Поведение и здраве при деца в училищна възраст*“ (*Health Behaviour in School-aged Children — HBSC*). Представителната за страната извадка е от 4854 ученици на възраст 11, 13 и 15 години.

Анализът на получените резултати и международното сравнение ни дадоха възможност да очертаем кои са по-изявените проблеми при българските ученици, както и кои психологични, социални и икономически фактори оказват влияние върху тяхната самооценка за здравето и общото им психологично благополучие.

Самооценка на здравето

По-голямата част от българските юноши определят здравето си като отлично и добро, за 11% то е недобро или лошо: България е на 33-то място (HBSC International Report, 2008) спрямо останалите 40 държави въз основа на обединената оценка за здравето от отговорите *недобро и лошо*. При сравнение с т.нар. бивши социалистически страни от Средна и Източна Европа, участвали в изследването (обозначени като Източна Европа в Международния доклад¹), само юношите в Словакия показват по-добра оценка (5,6%), тези от Чехия и Полша се доближават до нас, докато в Украйна над една трета от учениците (35,1%) намират здравето си за незадоволително.

Множествени здравословни оплаквания

Не така стои въпросът за *субективните здравословни оплаквания*, които са както соматични — като болки в главата, корема, гърба, така и психологични — изнервеност, раздразнителност, потиснатост. HBSC разглежда синдрома на т.нар. *множествени здравословни оплаквания*, който обхваща наличието на две и повече оплаквания „всеки ден“ и „повече от веднъж седмично“.

Повече от една трета (37,6%) от всички изследвани юноши съобщават за две и повече здравословни оплаквания, най-често това са **раздразнителност** и **изнервеност** (както поотделно, така и в съчетание). Наблюдава се увеличение на психосоматичните оплаквания с възрастта, особено при момичетата на 13 и 15 г. Процентът на момичетата, които съобщават, че се чувстват потиснати, се увеличава три пъти и на 15 г. те достигат 33,1% (Александрова, Богданова 2008). В международното сравнение по множествени здравословни оплаквания 13- и 15-годишните юноши са в първата десетка, като момчетата и момичетата на 13 г. заемат съответно 7-мо и 8-мо място.

¹ България, Полша, Румъния, Русия, Словакия, Украйна, Унгария и Чехия.